

PRAVÉ ČINY PRÁVĚ TEĎ

Hledání spravedlivosti v nespravedlivém světě

RYAN HOLIDAY

Autor mezinárodních bestsellerů
Klíčem je klid, Nadčasový produkt, Překážka jako cesta
a Stoikův průvodce pro každý den

PRAVÉ ČINY PRÁVĚ TEĎ

Hledání spravedlivosti v nespravedlivém světě
Ryan Holiday

Right Thing, Right Now
Copyright © 2023 by Ryan Holiday

This edition published by arrangement with Portfolio,
an imprint of Penguin Publishing Group,
a division of Penguin Random House LLC.

Překlad: Jana Zajícová
Sazba: Magdaléna Šrailová
Obálka: Nay Mi
Jazyková korektura: Martina Duchoslavová
Odpovědná redaktorka: Hana Jarčevská
Tisk: Tiskárny Havlíčkův Brod a.s.

Vydalo Nakladatelství Audiolibrix
Makovského 1334/26, Řepy, 163 00 Praha 6
v roce 2025 jako svou 54. publikaci
První vydání

Připomínky: audiolibrix.cz/pripominky
Detail titulu: audiolibrix.cz/prave-ciny
Objednávky knih: audiolibrix.cz/objednavky

Při diskusi o knize použijte hashtag #praveciny
Kniha je dostupná také jako audiokniha
na audiolibrix.cz/prave-ciny

České vydání © Audiolibrix s.r.o. 2025
Všechna práva vyhrazena
audiolibrix.cz/nakladatelstvi

Žádná část této publikace nesmí být kopírována a rozmnožována
za účelem rozšiřování v jakékoli formě či jakýmkoli způsobem
bez písemného souhlasu vydavatele.

ISBN 978-80-88494-36-2 (hardback)
ISBN 978-80-88494-37-9 (epub)
ISBN 978-80-88494-38-6 (pdf)

10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

Kdo se dopouští křivdy, hřeší; neboť rozumné bytosti byly vesmírnou přírodou stvořeny kvůli sobě navzájem, aby si vespolek náležitě prospívaly, a nikoliv aby si škodily: ten, kdo její vůli přestupuje, zřejmě hřeší proti nejctihodnějšímu božstvu.

MARCUS AURELIUS

OBSAH

Čtyři ctnosti	7
Úvod	11
Spravedlivost jako způsob života	13

I. JÁ (OSOBNÍ DIMENZE)

Stát před králi...	20
Dodržujte slovo	36
Říkejte pravdu	40
Převezměte odpovědnost	44
Buďte svým vlastním rozhodčím	48
Ujde to, ale žádná velká sláva	52
Buďte transparentní	56
Buďte slušní	60
Dělejte svou práci	64
Mějte čisté ruce	70
Chraňte svou integritu	75
Naplňte svůj potenciál	79
Buďte loajální	84
Zvolte si Polárku	89
Jednejte správně, tady a teď	94

II. MY (SOCIOPATICKÁ DIMENZE)

Do vašich rukou vkládáme teď svou hořící pochodeň...	98
Buďte zkrátka laskaví	114
Podívejte se, jak žije ta druhá polovina	117
Musíte pomáhat	122
Začněte malými krůčky	127
Budujte spojení	131
Získejte moc	136
Jděte na to pragmaticky	141
Rozvíjejte si kompetence	147
Dávejte, dávejte, dávejte	152
Budujte si stáj	156
Myslete na bezbranné	160
Dělejte rozruch pro dobrou věc	164
Neustále se vracete	168
Něco většího než my...	173

III. VŠECHNO (HOLISTICKÁ DIMENZE)

Tolik milovat svět...	178
Vylezte na svou druhou horu	199
Nepožadujte uznání	203
Dejte jim naději	207
Bud'te andělem	211
Odpouštějte	215
Odčiňujte nepravosti	219
Velká jednotu	223
Rozšiřujte kruh	227
Nacházejte dobro v každém	231
Oddejte se naplno	236
Láska vítězí	240
Konejte dobro do zálohy	245
Doslov	249
Co si mám přečíst teď?	261
Co když mne zajímají další doporučené knihy?	261
Poděkování	263

ČTYŘI CTNOSTI

Kdysi dávno došel Herkules ke křižovatce. U protínajících se pěšin v hornaté řecké krajině, ve stínu sukovitých borovic se slavný hrdina řeckých bájí poprvé setkal se svým osudem.

Kde či kdy přesně to bylo, nikdo neví. My tento moment známe ze Sókratových příběhů. Vidíme, jak jej zachytilo to nejskvostnější renesanční umění. Herkulovu rodící se energii, vypracované svaly a úzkost tušíme v klasické Bachově kantátě. Kdyby John Adams v roce 1776 prosadil svou, byl by Herkules na rozcestí zvěčněn na oficiální pečeti nově založených Spojených států amerických.

Právě na rozcestí totiž Herkules, ještě než si dobyl nehynoucí slávu, než vykonal dvanáct úkolů a než změnil svět, zažil krizi. Velmi reálnou krizi, jaká člověku převrátí život naruby.

Kam měl namířeno? Oč se pokoušel? To je jádro jeho příběhu. Herkules, neznámý, nejistý a osamělý, to nevěděl – stejně jako to neví mnozí z nás.

Na jedné straně rozcestí ležela překrásná bohyně, která ho pokoušela všemožnými lákadly. Vyjímala se v přepychovém rouchu a slibovala mu snadný život. Přísahala, že již nikdy nezakusí nouzi, neštěstí, strach či bolest a že všechna jeho přání budou splněna, pokud se rozhodne pro ni.

Na druhé straně stála stroze působící bohyně v prostém bílém hábitu. Její nabídka byla střízlivější: neslibovala žádné výhody s výjimkou těch, které si Herkules zaslouží tvrdou prací. Dala mu najevo, že ho čeká dlouhá pouť, která nebude prostá obětí a děsivých chvil. Je to však pouť hodná boha – pouť Herkulových předků. Pouť, která z něj udělá člověka, jakým má být.

Stalo se to opravdu?

Pokud je to jen legenda, má nějaký význam?

Ano, má, protože je to příběh o nás.

O našem dilematu. O našich vlastních křižovatkách.

Herkules byl postaven před volbu mezi neštěstí a ctností, mezi

snadným a svízelným životem, mezi prošlapanou a nepoznanou cestou. Stejná rozhodnutí musíme činit i my.

Herkules váhal jen chvíli a rozhodl se pro směr, který změnil vše.

Zvolil si ctnost. Ctnost – *areté* – je slovo, které má staromódní nádech, avšak skrývá se za ním něco velmi prostého a výsostně nadčasového: mravnost a dokonalost ve smyslu fyzickém i duševním.

Ve starověku sestávala ctnost ze čtyř hlavních prvků.

Odvaha.

Umírněnost.

Spravedlivost.

Moudrost.

Marcus Aurelius, filozof na trůně, jim říkal „prubířské kameny dobra“. Milionům lidí jsou povědomé coby kardinální ctnosti, čtyři takřka univerzální ideály, které vyznává křesťanství a většina západních filozofických směrů, ale neméně se jim dostává v buddhismu, hinduismu a prakticky všech ostatních myšlenkových školách, které si můžete představit. Jak upozorňuje slavný spisovatel C. S. Lewis, „kardinální“ se jim říká nikoli proto, že by byly pojmenovány po některém církevním hodnostáři, nýbrž proto, že pocházejí z latinského slova *cardo*, což znamená dveřní závěs neboli stěžež.

Jsou to *stěžežní* hodnoty. Hodnoty, na kterých jsou zavěšeny dveře k dobrému životu.

Tyto hodnoty jsou také námětem této knihy a celé série.

Čtyři knihy o čtyřech ctnostech.¹

A všechny mají jeden cíl: pomoci vám zvolit správně.

Odvaha, statečnost, vytrvalost, síla ducha, čest, oběť...

Střídmost, sebekontrola, umírněnost, chladná hlava, rovnováha...

Spravedlivost, poctivost, služba, pospolitost, dobro, laskavost...

Moudrost, znalost, vzdělání, pravda, sebereflexe, mír...

V těchto hodnotách spočívá klíč k dobrému životu, k životu naplněnému ctí, slávou a *příkladností* ve všech smyslech těchto slov. John Steinbeck je výstižně popsal jako charakterové vlastnosti, jež jsou příjemné a žádoucí pro svého nositele a umožňují mu

¹ Toto je třetí kniha ze série.

vykonávat činy, na které může být hrdý a v nichž může nacházet uspokojení.

Nesejde na tom, zda jste muž, či žena. Zda překypujete fyzickou silou, či jste až bolestně plaší. Zda jste obdařeni genialitou, či jen průměrnou inteligencí. Ctnost je univerzální. Univerzální imperativ.

Tyto ctnosti jsou propojené a neodlučitelné, ale přesto je každá z nich svébytná. Jednat správně téměř vždy vyžaduje odvahu. Uměření nedocílí ten, komu chybí moudrost k tomu, aby zvolil, co za to stojí. A jaký smysl má odvaha, pokud není využita pro spravedlivou věc? K čemu je moudrost, když nám nepomůže k větší skromnosti?

Sever, jih, východ, západ – čtyři ctnosti jsou jako čtyři světové stany, a tak nám jsou svého druhu kompasem. Vedou nás a ukazují nám, kde jsme a kde je pravda.

Aristotelés popsal ctnost jako druh řemesla, ve kterém se musíme zdokonalovat stejně jako v libovolné profesi či dovednosti. „Stavitele z nás dělá stavění a harfenisty z nás dělá hra na harfu,“ píše. „Spravedlivými se obdobně stáváme, když konáme spravedlivě, umírněnými, když konáme umírněně, a odvážnými, když konáme odvážně.“

Ctnost je něco, co děláme.

Něco, co si volíme.

Nikoli jen jednou, protože Herkulovo rozcestí nebylo výjimečnou událostí. Je to každodenní výzva a my se před ní ocitáme neustále a opakovaně. Zachováme se nezištně, či sobecky? Budeme stateční, či ustrašení? Silní, nebo slabí? Moudří, nebo hloupí? Rozvineme si dobrý návyk, nebo špatný? Zvolíme odvahu, nebo zbabělost? Blaženost nevědomí, nebo těžkosti spojené s novou myšlenkou?

Zůstaneme, jak jsme, nebo vyrosteme?

Budeme se ubírat po snadné cestě, nebo po té složitě?

Spravedlnost hledí, aby každému bylo dáno, co mu patří.

CICERO

ÚVOD

Nejzřetelnějším dokladem toho, že spravedlnost je ze všech ctností nejdůležitější, jsou dopady její absence. Jsou pozoruhodně silné: nespravedlnost dokáže okamžitě proměnit jakýkoli čin, jakoukoli dovednost či úspěch vyvěrající ze ctnosti v cosi bezcenného... ne-li hůře.

Odvaha ve službách zla? Geniální člověk bez morálky? Disciplína přerůstající v naprostou sobeckost? Říká se, že kdybychom všichni vždy jednali spravedlivě, nebylo by na světě tolik zapotřebí statečnosti. Rozvaha drží na uzdě naši kuráž a touha po potěšení nás chrání před přílišnou sebekontrolou, ale naši dávní předci upozorňovali, že nenajdeme žádnou ctnost, která by byla protiváhou spravedlivosti.

Ta prostě existuje sama o sobě.

To ona dává všemu smysl.

Všem dalším ctnostem. Všem dalším činům. Naším životům jako takovým.

Nic nefunguje správně, pokud si nepočínáme správně.

O našem světě asi něco vypovídá skutečnost, že když slyšíme slovo „spravedlnost“, nepředstavíme si nejdříve patřičné chování či povinnost, nýbrž právní systém. Advokáty. Politiku. Zabýváme se tím, co je legální, bojujeme za to, na co „máme právo“, mnohem více než za to, *co je správné*. Vyvozovat z toho „obžalobu“ moderních hodnot by možná bylo poněkud otřepané, ale těžko se té představy zbavit.

„Spravedlnost je mnohem více než to, co se odehrává u soudu,“ připomněl C. S. Lewis posluchačům ve své slavné sérii přednášek. „Je to staré pojmenování pro vše, čemu dnes říkáme ‚férovost‘. Zahrnuje to poctivost, vědomí, že nelze jen brát, ale že musíme i dávat, pravdivost, dodržování slibů a celou tuto stránku života.“

Jsou to velmi jednoduché myšlenky, a přesto jsou velmi vzácné.

Musíme chápat, že spravedlnost není jen vztah mezi občanem a státem. Zapomeňte na spravedlivý proces a zeptejte se, co děláte vy. Stojíte za svými rozhodnutími? Spravedlnost se vám dívá do očí. Uplatňujete ji ve svém chování? Nikoli jen ve velkých okamžicích

odpovědnosti, ale i v těch malých – v tom, jak se chováte k cizinci, jak si počínáte při podnikání, ve vážnosti, s jakou přistupujete ke svým povinnostem, ve způsobu, jakým odvádíte práci, v dopadu, který máte na svět kolem sebe.

O spravedlnosti si samozřejmě rádi povídáme. *Co je spravedlnost? Vůči komu jsme povinni chovat se spravedlivě?* Počínaje dětstvím nedokáže mezi lidmi nic vzbudit vášně tak spolehlivě jako debata o férovosti, o tom, jestli někdo někoho podrazil, jestli něco smíme udělat. Milujeme komplikované hypotetické scénáře, nekonečně debatujeme o zapeklitých výjimkách z pravidel a o morálních důsledcích, které prokazují, že nikdo není dokonalý.

Moderní filozofie až do omrzení rozebírá otázku svobodné vůle či situace stavějící nás před nesnadná rozhodnutí, jako je známé tramvajové dilema. Historici debatují o správnosti či chybnosti vojenských, politických či obchodních rozhodnutí, která utvářela podobu našeho světa – tu se vyžívají v nejednoznačnosti situace, tu zase nešetří černobílými soudy o realitě nabývající nekonečného počtu šedých tónů.

Jako kdyby tato morální rozhodnutí byla jasná a snadná, jako kdyby nebyla natrvalo přítomná – jako bychom se s nimi mohli vypořádat jednou provždy. Jako kdyby nám tyto otázky nekladl život, nýbrž my sami.

Jenže již v prvních několika hodinách dne učiní každý z nás desítky etických a morálních rozhodnutí s nezanedbatelnými důsledky. Mnohým z těchto rozhodnutí věnujeme značnou pozornost. Zabýváme se tím, jak bychom si vedli ve vysoce nepravděpodobné situaci, ve které jde o hodně, a přitom v každý okamžik stojíme před *nekonečným* počtem příležitostí uplatnit své myšlení reálným způsobem v reálném životě. Přirozeně preferujeme abstraktivní pojetí spravedlnosti, abychom nemuseli myslet na to, jak jednat spravedlivě, jakkoli v tom můžeme být nedokonalí.

Dokud o tom nepřestaneme filozofovat, nemůžeme *konat*. A tak debatujeme, abychom konat nemuseli.

SPRAVEDLIVOST JAKO ZPŮSOB ŽIVOTA

V předchozích knihách této stoické série o ctnostech jsme definovali odvahu jako schopnost dát v sázku vše, když na to přijde, a sebekázeň jako schopnost udržet se na uzdě. Spravedlivost můžeme chápat jako schopnost vytyčit a udržet linii. Linii mezi dobrým a špatným, správným a chybným, etickým a neetickým, férovým a neférovým.

Co uděláte.

Co neuděláte.

Co *musíte* udělat.

Jak to uděláte.

Pro koho to uděláte.

Co jste ochotni obětovat.

Je v tom všem obsažena jistá relativita? Stojíme někdy před volbou „něco za něco“? Jistě, ale v praxi přesto napříč historickými érami a kulturami najdeme povzbudivou dávku nadčasovosti a univerzálnosti – pozoruhodně velkou shodu na tom, co je *správné*. Všimnete si, že hrdinové této knihy od aktivistů po abolitionisty, od diplomatů po lékaře jsou vzácně zajedno v tom, co jim velí svědomí a čest – navzdory rozdílům v pohlaví, původu, v tom, zda žili za války, či v míru, zda patřili k mocným, či bezmocným, zda vládli, či byli zbídačelí. Vкус lidských bytostí se v průběhu staletí neustále měnil, ale na tomto se dokážeme shodnout:

Obdivujeme ty, kdo drží slovo. Nesnášíme lháře a podvodníky.

Oslavujeme ty, kteří něco obětovali ve prospěch celku, a hnusí se nám ti, kteří se k bohatství a slávě propracovali na úkor někoho jiného.

Nikdo neobdivuje sobectví. Všichni pohrdáme zlem, mamonem a lhostejností.

Psychologové mají důvod domnívat se, že již nemluvnata vykazují jisté chápání těchto pojmů, což svědčí o tom, že „hlad a žízeň po spravedlivosti“ nás provází od našich nejranějších dnů.

To, co je *správné*, je komplikované, ale zároveň opravdu přímočaré.

Všechny filozofické a náboženské tradice od Konfucia po křesťanství, od Platona po Hobbese a Kanta – se točí kolem jisté verze téhož zlatého pravidla. V prvním století před naším letopočtem se jeden skeptik dotázal rabína Hilela, zda by dokázal shrnout Tóru a stát při tom na jedné noze. Hilel si vystačil s několika málo slovy. „Miluj bližního svého jako sebe sama,“ odpověděl tazateli. „Zbytek je komentář.“

Pečujte o ostatní.

Chovejte se k nim tak, jak si přejete, aby se chovali oni k vám.

Nikoli jen tehdy, když se vám to hodí nebo když vám to přinese uznání, ale zejména tehdy, když tomu tak není.

I když se vám to nikdy nevrátí. I když je to pro vás nákladné.

„Slova pravdy jsou jednoduchá a spravedlnost se obejde bez rafinovaných interpretací, protože již v sobě chová patřičnost,“ napsal dramatik Euripides, „zatímco prohnílá slova nespravedlnosti vyžadují důmyslné zacházení.“ Spravedlnost poznáte na pohled – a na pudové úrovni ji *vycítíte*, zejména pokud se vytratí a zvrhne se ve svůj opak.

V roce 1906 přijel do Spojených států chlapec jménem Chaim Rykower, jehož rodina uprchla před protižidovskými pogromy v carském Rusku. V nové zemi se později již jako Hyman Rickover pustil do studia na Námořní akademii, kde mu byly důkladně vštěpeny klasické ctnosti. Během své kariéry zažil třináct prezidentů od Woodrowa Wilsona až po Ronalda Reagana a nenápadně se stal jedním z nejmnějších mužů světa. To on stál za myšlenkou jaderných lodí a ponorek a řídil programy zbraní hromadného ničení, které přišly na miliardy dolarů a zaměstnávaly desetitisíce vojáků a dělníků. V průběhu šesti desetiletí a globálních válek, během nichž se nad lidstvem neustále vznášela hrozba apokalyptického jaderného konfliktu, kdy pouhá nehoda v jaderné elektrárně či na palubě lodi mohla mít nedozírné následky, formoval Rickover generaci těch nejlepších, nejbrilantnějších důstojníků světa.

Rickover občas těmto budoucím lídrům opakoval, že člověk by měl jednat tak, jako by osud světa ležel na jeho ramenou (zde parafrázoval Konfucia). V různých okamžicích jeho kariéry tomu tak

do značné míry bylo. Rickover byl ale také normální člověk, kterého občas něco rozcílilo, který měl kolegy a podřízené, manželku, syna, rodiče a sousedy, musel platit složenky a někdy uvízl v dopravní zácpě. Jeho chování určovalo něco, co opakovaně zmiňoval ve svých projevech a zprávách: důležitost smyslu pro to, co je správné, a co je špatné, smyslu pro povinnost a čest. Smyslu, který člověka provádí nekonečnými dilematy a rozhodnutími, před něž je postaven. „Život není zbaven smyslu, pokud jste člověkem, který považuje jisté kroky za špatné prostě proto, že jsou špatné, bez ohledu na to, zda jsou v rozporu se zákonem,“ vysvětlil jednou. „Takový morální kodex člověka ukotvuje a dává mu základ pro jeho chování.“

O tomto kodexu pojednává tato kniha. Budeme se držet dále od složité právníčtiny nebo důvtipných bonmotů. Nebudeme se zabývat biologickými či metafyzickými kořeny dobra a zla. Když se budeme zamýšlet nad hlubokými morálními dilematy života, budeme si s nimi chtít nějak poradit – stejně jako lidé, kteří se v nich skutečně ocitli – a nebudeme chtít zabřednout do abstrakcí, které nikam nevedou. Nebudeme se pouštět do vznešené teorie práva a odpustíme si zmínky o lákadlech ráje a hrozbách pekla. Smysl této knihy je mnohem prostší a praktičtější: sledovat tradici našich předků, kteří vnímali spravedlnost jako návyk, jako řemeslo, jako způsob žití.

Tím by totiž měla spravedlnost být: nikoli nálepkou, nýbrž konkrétním chováním.

Něčím, co děláme, nikoli něčím, čeho se nám dostává.

Formou lidské majestátnosti.

Deklarací účelu.

Sérií kroků.

Ve světě, který do značné míry ovládá nejistota, ve světě, kde toho máme pramálo pod kontrolou, kde existuje zlo, které běžně zůstává nepotrestáno, je závazek ke správnému životu útočištěm před bouří, zábleskem světla v temnotách.

O to nám jde: aby spravedlnost byla Polárkou našich životů, abychom se jí nechali vést a usměrňovat v dobrých časech i v těch

zlých. Stejně jako to před námi dělali Harry Truman a Mahátma Gándhí, Marcus Aurelius a Martin Luther King, Emmeline Pankhurst a Sojourner Truth, Buddha a Ježíš Kristus.

Když admirál Rickover prásknul telefonem nebo ukončil schůzi, neměl ve zvyku rozebírat svá náročná očekávání nebo vydávat pokyny, jak konkrétně se má co provést. Namísto toho nabádal své podřízené k něčemu, co se vznáší ve vysokých sférách, ale přesto se to současně drží tak blízko při zemi:

„Dělejte, co je správné!“

Tento úvod tedy můžeme završit stejným pokynem:

Dělejte, co je správné.

A dělejte to teď.

Pro sebe.

Pro ostatní.

Pro svět.

Na následujících stránkách si povíme, jak na to.

Co dovede ctnost člověka, nemá se měřit jeho vznešenými snahami,
nýbrž všedními skutky.

BLAISE PASCAL

I. Já

(osobní dimenze)

Úsilí o spravedlnost nezačíná na odlehlých místech. Začíná doma. Začíná u vás. Začíná rozhodnutím o tom, kým budete. Starosvětskými hodnotami osobní řádnosti, bezúhonnosti, důstojnosti a cti. Základním chováním, ve kterém se tyto ideály projevují. Tím, že držíte slovo. Že podnikáte poctivě. Že se k lidem chováte slušně. Stoikové tvrdili, že hlavním životním cílem je zaměřovat se na to, co můžete ovlivnit. Je možné, že světu vládnou nespravedlnost, zvržité, či snad přímo násilí, ale je v moci každého z nás být výjimkou z tohoto pravidla. Být člověkem vyznačujícím se charakterností a důstojností. Bez ohledu na zákon a kulturní zvyklosti, bez ohledu na to, co by nám snadno mohlo projít, se můžeme rozhodnout, že se budeme řídit svým vlastním kodexem – kodexem, který je přísný a správný. Někomu se to vše může zdát příliš omezující, ale my víme, že je to přesně naopak. Náš kodex nám rozvazuje křídla, dává našemu bytí smysl, a zejména mění svět k lepšímu. Toto evangelium kážeme nikoli slovy, nýbrž činy, a víme, že každý z nich je jako lucernička, která prosvítí tmu, že každé rozhodnutí počínat si správně je prohlášení, které doléhá k našim současníkům, dětem i budoucím generacím.

STÁT PŘED KRÁLI...

Dost možná to byl nejožehavější moment v historii světa. Lidé se chodili naposledy poklonit před rakví milovaného prezidenta. Válka zuřila na dvou frontách. V Evropě pokračovalo zabíjení a plynové komory a pece ve vyhlazovacích táborech jely naplno. V Pacifiku pokračovalo dlouhé, urputné dobývání jednoho ostrova po druhém a blížila se obávaná invaze, která měla zastínit vylodění v Normandii.

Rozběhla se pochmurná nukleární éra, která byla dosud obestřena tajemstvím. Ke svému rozuzlení se po stovkách let neúprosně blížilo nerovné nakládání s různými rasami. Na horizontu se hromadily bouřkové mraky studené války mezi vítěznými supervelmocemi.

Ve chvílích, kdy miliony životů visely na vlásku a lidstvo vstupovalo do nejistých, složitých časů, čekal jeden muž na svou chvíli. Koho to bohové seslali? Koho osud stvořil pro tuto zkoušku ohněm?

Farmáře z malého města ve státě Missouri. Nevysokého muže s brýlemi tak tlustými a vydutými, že mu až lezly oči z důlků. Zkrachovalého majitele obchodu s oděvy, který nedokončil vysokou školu. Někdejšího senátora z jednoho z nejzkorumpovanějších států v USA, který se pustil do politiky poté, co se mu pod rukama rozpadlo prakticky vše, co v životě vyzkoušel. Když si ho nebožtík Franklin Delano Roosevelt vybral jako viceprezidenta, ani se moc neobtěžoval zasvěcovat ho do chodu prezidentského úřadu.

Osudová chvíle potkala osudového muže: Harryho S. Trumana.

Šok z úmrtí prezidenta byl brzy vystřídán pocitem hrůzy, který zachvátil nejen obyvatele Spojených států a americké vojáky v zahraničí, ale i samotného Trumana. „Vážení, nevím, jestli už na vás někdy spadla kupa sena,“ oslovil Rooseveltův nástupce novináře, „ale když mi včera řekli, co se stalo, měl jsem pocit, že mě zavalil Měsíc, hvězdy a všechny planety.“ Když se Truman zeptal někdejší první dámy, zda by pro ni mohl něco udělat, zavrtěla truchlící Eleanor Roosevelt hlavou a zasmušile pronesla: „Můžeme my něco udělat pro vás? To vy totiž teď jste v nezáviděníhodné situaci.“

Ne všichni ale zoufali. „Já jsem byl v klidu,“ vzpomínal na tu dobu jeden z nejmocnějších a nejzkušenějších mužů ve Washingtonu, „protože jsem ho *znal*. Věděl jsem, co je to za člověka.“ Lidé, kteří Trumana opravdu znali, rozhození nebyli, protože věděli své. Jak řekl jeden železniční dělník z Missouri, který budoucího prezidenta poznal jako chlapce, který z 35 dolarů měsíčně živil sebe i svou matku, je Truman „pašák ve všech směrech počínaje zadnicí“.

A tak začalo něco, co by se dalo označit za neuvěřitelný experiment, kdy byl zdánlivě tuctový člověk vržen nejen do světél ramp, ale také do pozice, která obnáší takřka nadlidskou odpovědnost. Může průměrný člověk obstát před tak monumentálním úkolem? Nezlomí to jeho charakter? Ba co více, dokáže, že jeho charakter v tomto šíleném, moderním světě skutečně za něco stojí?

Odpověď v případě Harryho Trumana zněla „ano“. Jednoznačně ano.

Tento experiment ale nezačal ve Washingtonu. Nezačal ani v roce 1945. Rozběhl se o mnoho let dříve prostým přemítáním o ctnostech a o příkladu muže, jehož myšlenkami a životem jsme se v této sérii již zabírali. „Jeho skutečné jméno znělo Marcus Aurelius Antoninus,“ vzpomínal později Truman, „a patřil k opravdovým velikánům.“ Nevíme, kdo Trumana dovedl k Marku Aureliovi, ale víme, k čemu dovedl Marcus Aurelius Trumana. „Ve svých *Hovorech k sobě* napsal, že čtyři největší ctnosti jsou uměřenost, moudrost, spravedlivost a síla ducha,“ popsal prezident světonázor, který si od římského císaře vypůjčil, „a tvrdil, že člověk, který si tyto ctnosti dokáže pěstovat, již ke šťastnému životu nic dalšího nepotřebuje.“

Na základě této filozofie a toho, co mu vštěpili rodiče, si Truman vybudoval osobní etický kodex. Kodex, kterým se neochvějně řídil ve svých vrcholných i útrpných momentech. „Není-li to příkaz povinnosti, nečiň to,“ měl Truman podtrženo ve svém notně ošoupaném výtisku Hovorů. „Není-li to pravda, neříkej to. (...) Zaprvé: nic nečiň nazdařbůh a neúčelně! Zadruhé: svou činností nesměřuj k žádnému jinému cíli než k obecnému prospěchu!“

Truman byl dochvilný. Poctivý. Tvrdě pracoval. Nepodváděl manželku. Platil daně. Neměl rád pozornost a okázalost. Byl zdvořilý. Držel slovo. Pomáhal sousedům. Dělal to, co bylo v jeho moci. „Už když jsem jako malý sedával na kolenou své matky,“ vzpomínal Truman, „věřil jsem, že poctivost, etika a správný život jsou samy o sobě požehnáním.“

Ještě že tak, protože po mnoho let si o veškerých jiných požehnáních mohl nechat jen zdát.

Po střední škole třídil Truman poštu v deníku *Kansas City Star*, prodával v drogerii, evidoval odpracované hodiny zaměstnanců železnice v Santa Fe, pracoval jako bankovní úředník a dal se na farmaření. Dočkal se dvou bolestivých odmítnutí. To první přišlo z akademie West Point, protože měl slabý zrak, a to druhé od jeho životní lásky Bess Wallace, protože její rodině nepřípadal jako dost dobrá partie.

A tak se rval se životem a všemožně se protloukal. A čekal na příležitost ukázat, co v něm je.

Ta první nastala přesně dvacet sedm let předtím, než Truman nastoupil do Bílého domu. Vůbec poprvé opustil Spojené státy a jako příslušník Amerických expedičních sil, v nichž zastával pozici kapitána dělostřelecké jednotky, přistál ve francouzském Brestu. O důvody, proč se nezapojit do bojů, neměl nouzi: bylo mu již třicet tři, a dávno tak přesáhl věk povinného odvodu. Už měl odslouženo své v Národní gardě. Zrak mu sloužil mizerně. Byl farmářem a živil sestru a matku. Nikdo od něj neočekával, že narukuje. Pro něj však nebylo slučitelné se svědomím, že by někdo musel sloužit na jeho místě. Rezonovala v něm výzva prezidenta Wilsona, že je ze světa třeba udělat místo bezpečné pro demokracii. Víra, že je třeba pracovat pro obecný prospěch, jak ho naučili stoici. A tak se přihlásil a šel. Právě tam se jeho přísný etický kodex poprvé dostal na oči ostatním.

„Víte, spravedlnost je strašlivý tyran,“ napsal později v dopise domů, když přemýšlel o disciplíně, kterou si musel vynucovat u svých vojáků, a o přísných, ale spravedlivých trestech, jež musel uvalovat na provinilce. Byl to ale zároveň velitel, který sám riskoval vojenský tribunál za to, že vojákům uprostřed válečné vřavy dopřál noc odpočinku

navíc a který o mnoho let později nakupoval v obchůdcích a firmičkách mužů ze své jednotky, aby jim pomohl udržet se nad vodou.

Po válce si Truman otevřel obchod s oblečením, kterému se jakž-takž dařilo právě dost dlouho na to, aby mu to dodalo naději, že smolné roky jsou už pryč. Pak ale firma zkrachovala a zbyly po ní dluhy. Truman si na uspokojení věřitelů velice zakládal a půjčené peníze poctivě splácel ještě o patnáct let později, když už byl nějakou dobu v politice.

Ke vstupu do politiky ho přiměly právě dluhy. „Musím něco jíst,“ řekl, když s kloboukem v ruce navštívil Jima Pendergasta, svého spoluputníka z armády a synovce všemocného potentáta z Kansas City, který měl ošéfované veškeré politické funkce a prebendy ve státě Missouri. Tom Pendergast vzal kamaráda svého milovaného synovce na milost a v roce 1922 mu umožnil ucházet se o funkci soudce v okrese Jackson.

Kdyby někdo chtěl literárně zpracovat genezi zkorumpovaného politika, vyvolal by Trumanův skutečný život soucit i u nadmíru cynického publika. Byl to dobrý člověk. Sloužil své zemi. Od roku 1912 měl možnost pozorovat, jak jeho otec fušuje do místní politiky státu Missouri coby správce silnic v Grandview, což byla pozice, kde nebyla korupce pouze běžná, nýbrž také přijímaná – byla fakticky součástí politického procesu. Ačkoli byl Harryho otec na mizině, odolal pokušení šdit své sousedy a namazat si kapsu. Tato práce jej vysilovala a o dva roky později zemřel. Rodině nenechal nic než dluhy, což je tradice, na jejíž udržování se Harry zdál být výtečně připraven.

A tak byl Harry, který po bankrotu zoufale potřeboval najít jinou obživu, uveden do politiky jedním z nejzkorumpovanějších a nejbohatších bossů v zemi a částečně zastával i pozici, kterou dříve vykonával jeho otec. Konečně měl šanci přijít si na nějaké peníze. Ukázat manželce, že je opravdu někdo. Vybojovat si své místo na slunci.

Namísto toho se dle Pendergastových slov projevil jako „ten nejpaličatější zpropadený mezek na světě“. Během příprav na výstavbu budovy okresního soudu najel Truman na své vlastní náklady tisíce mil, aby našel ty nejlepší architekty a aby se inspiroval těmi nejzdařilejšími budovami. Když stavba začala, jezdil každý den na staveniště

a na vše dohlížel. Odmítal tolerovat krádeže, podvody nebo nedbalou práci. „Byl jsem vychován v tom, že vydávání veřejných peněz je založeno na veřejné důvěře,“ vysvětlil, „a svůj názor na tuto otázku jsem nikdy nezměnil. Nikdo nedostal ani cent z veřejných peněz, za které jsem nesl odpovědnost, aniž za ně poskytl poctivé služby.“ Dodavatelé přísáti k politickému soukolí, kteří byli k Trumanovi posláni, byli v šoku z požadavku, aby se o kontrakty ucházeli ve výběrovém řízení, a že nedává místním firmám přednost před lepšími, efektivnějšími firmami z jiných států. *Zakázku vám přiklepnu, pokud přijdete s nejnižší nabídkou*, říkal jim. Později odhadl, že za svého působení ve funkci měl příležitost ukrást z rozpočtu okresu celý *milion a půl* amerických dolarů.

On ale namísto toho občanům ušetřil mnohonásobek této částky.

„Dne 30. dubna 1929 byl poté, co Harry Truman udělil kontrakty na budování silnic v hodnotě přes 6 milionů dolarů,“ napsal později jeho životopisec David McCullough, „vydán rozsudek kvůli nezaplacení částky 8 944,78 dolarů v souvislosti s dluhy z neúspěšného podnikání v oděvním byznysu. Trumanova matka musela zatížit rodinnou farmu další hypotékou. Když pak ale jedna z jeho nových silnic ukrojila asi 11 akrů z jejího majetku, usoudil, že jí kvůli své pozici z principiálních důvodů musí upřít obvyklou kompenzaci vyplácenou státem za zábor půdy.“

„Vypadá to, že v okrese Jackson zbohatli všichni kromě mne,“ napsal Truman své ženě Bess. „Jsem rád, že můžu klidně spát, i když to s Margie máte dost těžké kvůli tomu, že jsem tak zatraceně chudý.“ Svě dceři přiznal, že z finančního hlediska selhal, ale s pýchou prohlásil, že se jí pokusil zanechat odkaz, který „člověku nikdo nemůže ukrást, jak říká Shakespeare: dobré jméno a pověst“.

Byla to právě tato frustrující, umanutá akurátnost, která nakonec Trumana vystřelila z místní úrovně výše. Byl takřikajíc vykopnut nahoru a obsadil uprázdněné senátní křeslo za stát Missouri. Mít svého člověka ve Washingtonu určitě nemohlo škodit, ale skutečným motivem Trumanova kariérního posunu byla spíše skutečnost, že Pendergast,

který se naučil, že Trumana nikdy nemá žádat o nic neetického, potřeboval mít na místní úrovni někoho *tvárnějšího*.

Ve Washingtonu to tak lidé samozřejmě nevnímali. Někteří kolegové Trumanem opovrhovali coby venkovským balíkem a ti ostatní se o něm vyjadřovali jako o Pendergastově senátorovi – předpokládali, že si jej missourský zeměpán koupil. Trumanovi nezbývalo než se vrátit k Marku Aureliovi, zejména k pasáži, ke které si připsal tato slova: „*Pravda! Pravda! Pravda!*“

Jestliže tě někdo haní nebo nenávidí nebo kdykoli se lidé tak a podobně o tobě vyslovují, přihlídni k jejich ubohým duším, vnikni do nich a uvědom si, jaké asi jsou! A uvidíš, že se nemusíš pachtit po uznání těchto lidí. Přesto musíš dobře s nimi smýšlet, neboť jsou to od přírody tvoji druhové.

Truman se mimo zraky veřejnosti pilně věnoval práci senátora a široká veřejnost jej zaregistrovala teprve v roce 1941, kdy jeho Podvýbor pro válečnou mobilizaci začal prošetřovat válečné kontrakty. Najednou se mu náramně hodily zkušenosti s pokusem o korupci na komunální úrovni – přesně věděl, jak ten systém funguje a ve kterých skříních najde kostlivce. V minulosti byl svědkem toho, jak si za éry New Dealu pokrytečtí politikové a novináři brali pod drobnou peníze určené těm nejchudším z chudých, a neměl ani náhodou v úmyslu „tolerovat“ plýtvání, nad nímž stejné skupiny lidí byly ochotny přivřít oko u armádních dodavatelů.

Podle profilového článku v časopise *Time* přiměla Trumanova komise ke studu členy vlády, ředitele válečných úřadů, generály, admirály, význačné podnikatele, drobné obchodníky i odborové předáky. Americkým daňovým poplatníkům ušetřila zhruba 15 miliard dolarů a zkorumpované činitele včetně dvou brigádních generálů poslala za mříže.

„Doufám, že si jako senátor vybuduji dobrou reputaci,“ napsal Truman své manželce, „a pokud budu žít dost dlouho, budou

ve srovnání s tím tyto finanční úspěchy jako nic. Jestli to ale zvládnou, budeš muset zatnout zuby a hodně toho vydržet, protože já se nedám koupit, a když vím, že mám pravdu, můžou mi nadávat, jak chtějí.“²

Dnes, kdy máme obsáhlé (a přesto nedostatečné) zákony na financování volebních kampaní a celou řadu dalších zákonných předpisů, se to vše možná zdá nepodstatné. Korupci chápeme jako jednoznačně negativní a ostudný jev, a tak nedokážeme pořádně docenit, jak pozoruhodný a osamělý byl Trumanův poctivý politický život – jedna věc je udržet si čisté ruce, druhá věc je dokázat to ve zlodějském doupěti.

Možná vám připadá nepodstatné, že prezident trvá na tom, že si sám zaplatí známky na dopisy, které posílá své sestře: „Protože jsou soukromé. Není na nich nic úředního.“ To je ale přesně ono. Buď jste člověkem, který si vytyčí etické hranice, nebo nejste. Buď respektujete pravidla, nebo ne.

Přiměla tato poctivost a z ní plynoucí dobrá pověst Roosevelta k tomu, aby si Trumana zvolil jako svého viceprezidenta? Nebo se pro něj rozhodl, protože cítil, že tento člověk pro něj nebude nijak zvlášť velkou hrozbou? Těžko říci. Každopádně víme, že v dubnu 1945 podlehl prezident Roosevelt během dovolené ve Warm Springs ve státě Georgia infarktu a z onoho tuctového člověka se stal prezident.

Jeho charakter dosud neposkvřnilo vábení peněz ani pokušení přicházející s publicitou, ale těžko se divit těm, kdo by očekávali, že se to konečně může podařit totální moci.

Jenže ani ta Trumanovu disciplínu neohnula. Vždy byl dochvilný – vštěpovali mu to již v útlém věku, když chodil do školy, kde se od žáků podle školního řádu očekávalo, že „budou chodit včas a budou mít vzornou docházku, budou poslušní duchem, řádní ve svém počínání, pilní v učení a laskaví a uctíví k ostatním“. Teď byl prezidentem a všichni byli připraveni čekat na něj bez mrknutí oka, ale pro něj bylo i tak nepředstavitelné, že by chodil pozdě. „Když šel na oběd,“ řekl jeden z jeho úředníků, „a oznámil, že se vrátí ve dvě, byl neomylně zpátky nikoli pět minut po druhé nebo o tři čtvrtě hodiny dříve, ale přesně ve dvě.“

² V polovině Trumanovy senátorské kampaně v roce 1940 byla farma jeho matky vydražena v aukci na schodech soudní budovy.